

BÖLÜM 6

İNFODEMİ

Merve UYSAL¹
Ceren KANAT²

GİRİŞ

Bilgi salgını ve yanlış bilgi salgınları kavramları çok eskilere dayansa da infodemi terimi ilk olarak 2002 yılında ortaya atılmıştır (1). İnfodemi ilk kez SARS pandemisinde 2003 yılında sırasında kullanılmış olsa da daha önceki dönemlerde de tartışılan bir kavramdır (2,3). Salgınlarda halkı bilgilendirmek, farkındalık yaratmak, önlem almak ve bunun sonucunda salgını kontrol altına alarak ulusal sağlık sisteminin zarar görmesini engellemek için iletişim çalışmalarına önem verilmelidir. Sağlık ve kamu otoritelerinin kamuoyu ile bilgi paylaşımında, medyanın etkisi büyük önem taşımaktadır. Fakat sosyal medya ve yeni iletişim araçları kaynaklı yanlış bilgi salgını- infodemi salgın gibi süreçlerde doğru bilginin topluma ulaşmasında ve yayılmasında çok büyük bir engel teşkil etmektedir.

COVID-19 salgınıyla beraber “infodemi” kavramı küresel olarak tekrar gündeme gelmiştir (4). İnfodeminin toplum sağlığı açısından önemli ve doğru yönetilmesi gereken bir süreç olduğu COVID-19 pandemisi ile beraber daha da iyi anlaşılmıştır. Bundan dolayı Dünya Sağlık Örgütü tarafından Haziran-Temmuz 2020 tarihlerinde ilk kez İnfodemioloji Konferansı düzenlenerek sorun tüm boyutları ile ele alınmıştır (5).

Bu derlemede infodemi kavramına, infodemi de etkin olan faktörlere ve mücadeleye önerilerine değinilmiştir.

İNFODEMİ

İnfodemi ingilizce olarak “information” ve “pandemic” sözcüklerinden türetilmiş bir tabirdir. Dünya Sağlık Örgütü “insanların bir kriz karşısında güvenilir kaynaklar ve rehberlik aradığı bir dönemde kısmen yanlış ve kısmen doğru çok fazla bilgiyle karşı karşıya kalmaları nedeniyle bu arayışlarının zorlaşması” şeklinde tanımlamıştır (6).

¹ Arş. Gör. Dr., Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı AD., dr.mervetatli@gmail.com

² Arş. Gör. Dr., Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı AD., cerenkanat33@gmail.com

İnfodemi kavramı aşırı bilgi yükünü, yanlış veya güvenilir olmayan bilgileri, yanlış bilgi epidemisini, durumun toplumlarda panik ve korkuya sebep olmasını, hastalıkla mücadeleyi güçleştirmeyi, damgalama artışını ifade etmektedir (6). Yayılan haberin kaynağının, zamanlamasının ve en önemlisi ilettiği mesajın doğruluğu hayat kurtarıcı öneme sahip olabilir; aksi durumda karmaşaya ve hatta hayatlara mal olabilir.

Halk sağlığı tarihi; 20. ve 21. Yüzyılda salgınlar esnasında yayılan yanlış bilginin nasıl zararlara neden olduğuyla ilgili örnekler içermektedir. Bulaşıcı hastalıkların neden olduğu salgınlar tahmin edilemez olduğu için yanlış bilgi, panik ve belirsizlik nedeniyle daha hızlı yayılır ve etkileri büyük olur.

İNFODEMİYOLOJİ

Araştırmacı Eysenbach, "Infodemiology: The epidemiology of (mis) information" başlıklı makalesinde "infodemioloji" kavramını ele almıştır. İnfodemioloji kavramı , epidemiyolojinin kavramının tanımından yola çıkılarak doğru olmayan sağlık bilgisinin yayılması ve belirleyicileri ile ilgili çalışmalar olarak tanımlanmıştır. İnfodemiyolojik bir çalışma ilk kez 1996'da World Wide Web'de Beslenme Bilgilerinin Kalitesi (Davison K. The quality of dietary information on the World Wide Web. J Can Diet Assoc. 1996;57:137-141) isimli makalede yer almıştır (7).

İNFODEMİDE ETKİLİ OLAN FAKTÖRLER

İnfodemide televizyon, radyo, gazete vb. geleneksel medya , günlük hayatta çevrimdışı yayılım , dijital platformların özellikle sosyal medyanın rolü büyüktür. Geleneksel medyayla bilginin yayılımının sosyal medyaya göre daha kontrollü olacağı görüşü hakim olsa da; kaynak ile alıcı arasındaki bilgi akışı günümüzde aracısız hale gelmiştir, geleneksel medyada bilginin aktarım şekli ve tüketimi değişmiştir (8).

Çevrim içi platformlar bilginin hızla yayılmasında etkilidirler. SARS, MERS, H5N1,H7N9, Ebola vb. salgınlardaki infodemiyolojik çalışmalarda sosyal medya araçları üzerinden toplanan veriler kullanılmış ve çarpıcı sonuçlara ulaşılmıştır (8).

Sosyal medya yayılan doğru veya yanlış bilginin nasıl paylaşıldığı ve bu şekilde bu bilgilere nasıl ulaşıldığına bağlı olarak farklı sonuçlar gözlenebilir. Aşırı ile ilgili yapılan bir çalışmada, bir sosyal medya platformundan yapılan pozitif, negatif ve nötr paylaşımlar incelenmiş ; pozitif mesaj paylaşım sayısı daha fazla olmasına rağmen , negatif mesajlardan daha fazla etkilenildiği görülmüştür (9).

İnfodemi, psikososyal etkilenimlere de sebep olmakta, beraberinde bazı önyargılara da sebep olabilmektedir. Sağlık bağlamında damgalanma bu önyargılardan

biridir. Sağlık bağlamında damgalanma belirli bir hastalık veya özelliğe sahip kişi veya gruplar ile negatif ilişi kurulması anlamına gelen bir tabirdir. Damgalanma; ayrımcılık , etiketlenme , ayrı olarak tedavi edilme gibi sonuçları olan sağlıkta eşişsizliğin önlenbilir sebeplerinden biridir. İnsanlar ayrımcılığa uğramamak için hastalıklarını saklayabilirler ,bunun sonucunda tedavi almaları gecikebilir veya hastalıkları toplum için tehlike oluşturabilir. Bu tehlikenin sebep olacağı durumlar göz önüne alındığında infodemiyle mücadelede gerçek bilgileri yaymak, damgalanan insanlara karşı bir empati oluşturmak, farklı etnik grupların ve sınıfların birlikte temsil edildiğinden emin olmak yapılması gereken adımlardır (10).

İnfodemide etkili rolü olan bir diğer olgu politikadır. Politik düzlem, düşük kanıt düzeyinde veya kanıtlanmamış bilginin yayılımı için elverişli bir ortam yaratmaktadır. Buna örnek olarak; COVID-19 pandemisinde salgının şiddeti, yayılması ile ilgili bilgiler ve kanıtlar yetersiz düzeyde ve birikip güncellenmeye devam ederken dünya liderlerinin bir çoğu, uzmanların basit kişisel önlemlerle ilgili önerilerini yok sayarak herhangi bir olumsuzluğun olmadığı konusunda keskin bir tutum sergilemiştir. DSÖ bu tutum karşısında infodemi ile mücadelede başlıca yapması gerekenin yanlış bilgi ve güvenceden kaçınıp sürece bilim insanlarının liderlik etmesine izin verilmesi gerektiğini belirtmiştir.

İNFODEMİ YÖNETİMİ

DSÖ genel direktörü Dr. Tedros'un, şubat 2020'de "biz sadece bir pandemiyle değil aynı zamanda bir infodemiyle de savaşıyoruz" söylemiyle ile "infodemi" kavramı küresel olarak COVID-19 salgını esnasında tekrar gündeme gelmiştir . Nisan 2020 başlarında, DSÖ, tüm toplum perspektifiyle bir infodemi yönetim çerçevesi için fikirlerin kitle kaynağına yönelik bir kamuoyu işişare toplantısı düzenledi. Bu toplantının sonucunda infodemi yönetim biliminin temellerini oluşturmanın dünyanın tüm bölgeleri için bir öncelik olduğu ortaya çıktı (4).

DSÖ Haziran 2020'de 1. WHO Infodemiology (DSÖ İnfodemioloji) Konferansını yapmıştır. Bu toplantı kapsamında "infodemioloji", bilgi salgınlarının yönetimi bilimi olarak tanımlanmıştır . DSÖ çizdiği yol haritasıyla infodemi yönetimini kanıtı tanımlamak, bilimi ve bilgiyi kullanılabilir hale getirmek, pozitif eylemi yaygınlaştırmak ve güçlendirmek, etkiyi ölçmek, koordinasyon ve yönetim adımlarına dayandırmıştır (12).

İnfodemi yönetimi bilime ve kanıta dayalı olması gereken bir uygulamadır. Doğru bilginin oluşması ve yayılması kadar yanlış bilgileri saptamak ve yayılmasını önlemek de zorluklardandır. Bireylerin sağlığı etkileyecek öneri ve müdahale planlarının oluşturulabilmesi için bilimsel veriler toplanmalı, gözden geçirilip değerlendirilerek uygunluklarına karar verilmelidir.

Sağlık otoriteleri mesajlarını doğru iletebilmek için meslekten olmayan kişilerin de anlayabileceği ortak bir dil kullanmalı, söylemlerinin çarpıtılıp yanlış anlaşılması için de dikkatli olmak durumundadır. Bunu doğru bilgiyi, davranış haline getirebilecek bir şekilde ; toplumun bütün kesimine ulaşılarak sağlayabilir. İletilmek istenen mesaj tüm topluluklarda aynı etkiyi yaratacak şekilde, kültürel hassasiyetleri içermeli, savunmasız veya ulaşılmaması zor toplumlarda da kullanılabilir olmalıdır.

Ülkeler güvenilir haber kaynakları aracılığıyla sosyal platformların kullanımını etkin hale getirmelidir. Yanlış bilgilere müdahale edebilmek için “mit avcıları”na ve kültürel açıdan uygun şekilde doğru mesajlara ihtiyaç vardır. Mesajların doğru yayılımı için toplumu temsil eden, geniş kitleye sahip; özel sektör işverenleri, telekom şirketleri, inanç temelli kuruluşlar, sağlık ve tıp mesleği dernekleri, medya, sivil toplum örgütleri gibi kilit topluluklara ulaşmak büyük önem taşımaktadır. Sağlık otoriteleri bu topluluklarla stratejik ortaklıklar kurarak bilgi ve tavsiyelerinin daha görünür hale gelmesini ve böylece vatandaşlar tarafından görülmesini sağlayabilir.

Salgın ve infodemi yönetimi tüm toplumu kapsayan, multidisipliner bir yaklaşımla etkili olabilir. Bu müdahalelerin etkinliği ve kapsamı işbirliğinin derecesiyle doğru orantılı orantılıdır. Toplum sağlığı stratejilerinin doğru bilgiyi, önlemleri, önlemlerin süresini, mevcut durumu, müdahale planlarını içermesiyle belirsizlik azalır ve toplumla iletişim daha güçlü olur. Çünkü bu stratejilerin uygulanabilirliği sadece mevzuatla değil toplumsal kabul ile de ilişkilidir. Toplumsal kabul için sağlık iletişimi şarttır (13,14).

SONUÇ

Her salgının beraberinde getirdiği infodemiyle savaşta, son dönemde sosyal medya ağlarının yaygınlaşması en önemli zorlayıcı faktörlerden biri olmuştur. Politika da doğru bilgiyi ulaştırma için mücadele edilmesi gereken diğer bir zorlayıcı faktördür. İnfodemi yönetiminde DSÖ önderliğinde ‘risk iletişimi ve toplum katılımı’ kavramı kapsamındaki uygulamalar faydalı olmuştur.

COVID-19 pandemisiyle beraber doğru bilginin topluluklara aktarılabilmesi için sağlam ve esnek sitemlerin var olması gerektiği anlaşılmıştır. Çevrim içi-çevrim dışı doğru olmayan bilgi ve söylentilerin saptanmasın, görünür hale getirildikten sonra mücadelesinin toplumların değer yapıları da dikkate alınarak yapılmasının önemi de anlaşılmıştır (11).

İnfodeminin birçok alanı etkilediği göz önüne alındığında; çok boyutlu olarak değerlendirilmesi ve bu konuya yönelik akademik araştırma ve yayınların artırıl-

ması, infodeminin kavramının bilinir ve tanınır hale getirilmesi, neden olduğu olumsuz sonuçların önlenmesinde yol gösterici olabilir.

KAYNAKLAR

1. Eysenbach G. (2020). How to Fight an Infodemic: The Four Pillars of Infodemic Management, JMIR Publications, 22 (6), <https://www.jmir.org/2020/6/e21820>
2. Rothkopf DJ. *When the Buzz Bites Back*. The Washington Post. 11 May 2003 [cited 2021 March 19]. Available from: <https://www.washingtonpost.com/archive/opinions/2003/05/11/when-the-buzz-bites-back/bc8cd84f-cab6-4648-bf58-0277261af6cd/>
3. Eysenbach G. *Infodemiology and Infoveillance: Framework for an Emerging Set of Public Health Informatics Methods to Analyze Search, Communication and Publication Behavior on the Internet*. J Med Internet Res. 2009;11(1):e11.
4. Munich Security Conference: WHO; 15 February 2020 [Available from: <https://www.who.int/dg/speeches/detail/munich-security-conference>].
5. WHO. WHO public health research agenda for managing infodemics. Geneva: World Health Organization; 2021. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO.
6. Subject in Focus: Developing trans-disciplinary science: infodemiology, the science behind infodemic management: WHO; 7 July 2020 [Available from: https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200707-covid-19-sitrep-169.pdf?sfvrsn=c6c69c88_2].
7. Eysenbach G. *Infodemiology: The epidemiology of (mis)information*. Am J Med. 2002;113(9):763-5.
8. Cinelli M, Quattrociocchi W, Galeazzi A, Valensise CM, Brugnoli E, Schmidt AL, et al. *The covid-19 social media infodemic*. arXiv preprint arXiv:200305004. 2020.
9. Johnson NF, Velásquez N, Restrepo NJ, Leahy R, Gabriel N, El Oud S, et al. *The online competition between pro-and anti-vaccination views*. Nature. 2020:1-4.
10. IFRC U, WHO. *Social Stigma associated with COVID-19: World Health Organization; 2020* [Available from: https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/covid19-stigmaguide.pdf?sfvrsn=226180f4_2].
11. Gölbaşı SD, Metintaş S. *COVID-19 Pandemisi ve İnfodemi*. ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi. 2020;5(COVID-19 Özel Sayısı):126-37.
12. *An ad hoc WHO technical consultation managing the COVID-19 infodemic: call for action, 7-8 April 2020: World Health Organization. ; 2020* [Available from: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/334287>].
13. *Considerations in adjusting public health and social measures in the context of COVID-19, Interim guidance: World Health Organization 16 April 2020* [Available from: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/331773/WHO-2019-nCoV-Adjusting_PH_measures-2020.1-eng.pdf].
14. IFRC U, WHO. *Social Stigma associated with COVID-19: World Health Organization; 2020* [Available from: https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/covid19-stigmaguide.pdf?sfvrsn=226180f4_2].